

Rozwijanie myślenia dywergencyjnego u dzieci w wieku przedszkolnym.

Wybrał się tata z trzyletnim synkiem na spacer. Wtem chłopiec zobaczył pierwszego w życiu konia – Spójrz tato – powiedział – jaki wielki pies. Ojciec roześmiał się i odrzekł – Nie, Tomku, to jest koń. Przemyślawszy potem całe zdarzenie, ojciec doszedł do wniosku, że powinien był potraktować uwagę syna zupełnie inaczej. Na przykład tak: - Owszem, ma cztery nogi jak pies. A w czym jeszcze przypomina psa? Albo: To jest koń. Nigdy jeszcze nie widziałeś konia. Czym różni się od psa? Błąd ojca polegał na tym, że nie wykorzystał okazji, aby u Tomka wzmocnić zdolność rozumowania. Wręcz przeciwnie, podał on chłopcu gotową odpowiedź.

Niekorzystne dla procesu uczenia się zmiany zachodzą często w wieku 3-4 lat, by trwać nawet przez całe życie. Dziecko zniechęcone tym, że jego wysiłki nie znajdują uznania, odczuwa się zgadywać i wymyślać odpowiedzi. Wreszcie poniecha domysłów. Zamiast tego pytać będzie po prostu „co to jest?”. Nauczy się, że nie potrafi samo znaleźć odpowiedzi, bo znajduje się ona w głowie rodziców. Zamiast wytrwale doskonalić umiejętność przypominania sobie informacji, łączenia i porównywania ich z innymi oraz przekształcania ich, dziecko reaguje biernie, by wreszcie polegać już tylko na autorytecie innych ludzi.

Jednym z zadań jakie stoją przed rodzicami każdego przedszkolaka jest rozwijanie w nim umiejętności myślenia twórczego inaczej zwanego dywergencyjnym. Jest to nic innego jak proces generowania pomysłów, które mogą znaleźć zastosowanie. Może być i tak, że sam charakter procesu myślenia twórczego bardziej zachęca do twórczości, niż efekt tego procesu. Efekty mogą być chwilowe, a wprawa w myśleniu dywergencyjnym pozostanie na zawsze. Bo czy wszystkie dzieci muszą myśleć stereotypowo? Czy wszyscy ludzie muszą być wciśnięci w sztywne ramy takiego samego sposobu rozumowania? Oczywiście, że nie! Gdyby tak było to do dziś dnia nie wiedzielibyśmy co to jest żarówka, samolot i wiele innych wynalazków, które zostały wymyślone przez ludzi posiadających zdolność myślenia dywergencyjnego.

Pierwszą rzeczą o jakiej muszą zatem pamiętać zarówno rodzice jak i nauczyciele jest zachęcanie dzieci (przy każdej okazji) do generowania twórczych pomysłów. Mamy tendencje do nagradzanie jedynie „dobrych” odpowiedzi i do karania za odpowiedzi „złe”. Sprawia to, że dzieci stają się niechętnie próbom wprowadzenia nowych i oryginalnych rozwiązań problemów, ponieważ szanse popełnienia błędu znacznie się w takiej sytuacji zwiększają. Innymi słowy, wolą pozostać na bezpiecznym gruncie. A przecież zrywy wyobraźni, dawanie odpowiedzi innych niż konformistyczne, gotowość do podjęcia tego, co można by nazwać ryzykiem poznawczym – wciąż są nierozłączne od zachowania kreatywnego. Rodzic powinien być przygotowany do działania raczej w atmosferze, która takie zachowanie wzmacnia i do niego zachęca niż w takiej, w której liczą się jedynie ostrożne, odtwórcze rozwiązania.

Oczywiście nie oznacza to, że nie powinniśmy zwracać uwagi na precyzję czy dokładność. Trzeba pamiętać, że akt kreatywności wymaga weryfikacji. Rozwiązanie musi być najpierw przetestowane, aby można było zobaczyć, czy jest trafne. Jeżeli nie, to należy je odrzucić, chociaż dziecko powinno być wciąż nagradzane za podjęcie takiej próby.

Fazy rozwoju twórczego dzieci:

- do 2-go roku życia - twórczość o cechach subiektywnych, zdolności twórcze przejawiają się wzmoczoną aktywnością zabawową w sferze ruchowej, wizualnej i dźwiękowej, inteligencja rozwija się spontanicznie
- 3 - 4 rok życia - pierwsze oznaki emancypacji i niezależności dziecka, dynamiczny okres poznawczy, stawianie dociekliwych pytań, poszukiwań, rozwój języka. Zdolności twórcze ujawniają się w zabawach dziecka i jego fantazjach oraz w aktywności plastycznej.
- 5 - 8 rok życia - dziecko zdobywa kompetencje "wiem i umiem", przejawia inicjatywę w poszukiwaniu własnych rozwiązań, chętnie uczestniczy w zabawach tematycznych. Dla

twórczości dziecka w tej fazie najważniejszy jest rozwój wyobraźni. Zdolności twórcze ujawniają się około 5 roku życia pod postacią rozbudzonej ekspresji werbalnej, plastycznej, muzycznej i ruchowej dziecka. Po tym okresie następuje spadek zdolności twórczych. Jeśli nie są rozwijane, ulegają zahamowaniu.

Dziecku do wyzwolenia twórczego rozwoju potrzebne są bodźce zewnętrzne. Mogą być one bardzo różne, na przykład obserwacja natury lub przedmiotu sztuki, wycieczka, rozmowa, nowa technika plastyczna. Najistotniejsze jest to, aby bodźce dostosowane były do poziomu dziecka, by zachęcały do pomysłów spontanicznych i samodzielnych.

Istnieją różne sposoby stymulowania twórczego myślenia dzieci.

Według W. Gordona należy stosować:

- analogię fantastyczną, która polega na tym, że dzieci wymyślają konsekwencje podanych zdarzeń i przedstawiają je w pracy plastycznej. np.: Co by było gdyby rośliny rosły w nieskończoność, a ludzie nie? Co by było gdyby wszystkie martwe przedmioty ożyły, potrafiły biegać, mówić, tańczyć? Co by było gdyby można było mieszkać na księżycu?

Ćwiczenia z analogii fantastycznej, wykorzystywać można również przez łączenie ze sobą odległych, wręcz wykluczających się cech: Kuro- ryby Kredki, które były węzami Tęczowy kot
Ćwiczenia te mają na celu wykształcenie mechanizmów odpowiedzialnych za odrzucenie typowych, naturalnych właściwości danego obiektu i zmiany ich na cechy przeciwne.

- metafory sensoryczne: ćwiczenia w których dzieci mają do czynienia z metaforami sensorycznymi ciepło ruch
- analogie personalne: podczas tych ćwiczeń dzieci wczuwają się w symbole i przedmioty
Jestem kropelką deszczu Jestem ziarenkiem piasku

Edward de Bono jeden z badaczy myślenia twórczego uważa, że inteligencja to pewien potencjał, który często pozostaje niewykorzystany oraz, że nie trzeba dysponować wrodzoną inteligencją, by nauczyć się twórczo myśleć. Twierdzi też, że dzieci często mają ograniczony zasób słów i nie mogą przekazać swojego projektu w formie pisanej, dlatego stosując metodę rysunkową uwalnia się je od tego rodzaju ograniczeń. Rysunek można wykonać szybciej, niż opisać rzecz słowami. Rysując widzi się od razu, co już jest, a co jeszcze trzeba zrobić. Widzi się luki i łatwo się je uzupełnia. Rysunek odzwierciedla więc wszechstronne myślenie dziecka, dostarcza motywującego poczucia sukcesu, którego nie daje wypowiedź.

Ćwiczenia stymulowania myślenia twórczego Edwarda de Bono:

1. Zabawa w parach; jedno dziecko mówi wyraz, drugie wymyśla krótką historię o tym wyrazie.
2. Tworzenie opowiadania na podstawie tytułu.
3. Rysowanie na temat: Jak można zważyć słonia; Zaprojektuj ulepszony samochód, autobus – wygodny przewożący dużo ludzi ; Zaprojektuj stół wygodniejszy niż tradycyjny, specjalnie przystosowany do jedzenia ; Zaprojektuj miasteczko zabaw dla dzieci z nowoczesnymi zabawkami; Zaprojektuj maszynę do testowania samochodów;

Kolejne ćwiczenia stymulujące umiejętność myślenia dywergencyjnego to:

1. Dotknij - Dorosły zachęca dzieci, żeby rozejrzały się po sali lub innym miejscu, w którym prowadzimy zajęcia. Następnie prosi, aby swobodnie się poruszając, znalazły i dotknęły jak najwięcej przedmiotów mających określoną przez nas cechę (kolor, kształt) lub należących do jakiejś kategorii (przybory do pisania, zabawki, przedmioty, na których są literki, itp.).
2. Co się zmieniło? - Ćwiczenia polegające na zapamiętywaniu szczegółów. Dzieci mają dostrzec i nazwać zmiany w rozmaitych układach przedmiotów. Można je przeprowadzać, używając niewielkiej (zależnie od wieku dzieci) liczby zwykłych przedmiotów (naczynia, kredki, zabawki).
3. Co widzimy na obrazku? - Dobieramy obrazek o odpowiedniej dla dzieci liczbie szczegółów i prosimy, żeby nazwały jak najwięcej przedmiotów, które widzą. Starsze szukają na obrazku przedmiotów na określonej głoskę.
4. Czym się różnią te obrazki? - Dzieci odszukują różnice pomiędzy dwoma obrazkami.
5. Kto to jest, co to jest? - Rozpoznawanie dotykiem osób, przedmiotów
6. Kreatywne rysowanie. - Metoda ta rozwija wyobraźnię dziecka. Polega ona na przekształceniu

konturowego rysunku w coś zupełnie innego (np. krzesła w pojazd) lub w podobny przedmiot, ale nie istniejący w rzeczywistości (np. kontur samochodu w pojazd z przyszłości, z kosmosu, z krainy fantazji). Odmianą tej metody jest tworzenie obrazów przez dorysowywanie elementów do barwnych plam, linii, figur geometrycznych.

7. Trójkąt Dorosły rozdaje dzieciom karty z narysowanymi trójkątami (im więcej, tym zadanie trudniejsze, dlatego zaczynamy od kilku) i prosi: Każdy z trójkątów zamień na inny rysunek.

8. Wesole koty Dorosły rozdaje dzieciom karty z narysowanymi konturami kilku kotów, prosząc, aby każdego kota pokolorować w inny sposób, używając tylko jednej kredki lub ołówka (różne wzory na każdym kocie). Wszystkie kredki chcą rysować Dorosły prosi dzieci: Przed wami leżą pracowite kredki. Pozwólcie, żeby każda narysowała coś na waszej kartce. Każda chce narysować coś ładnego i co innego. Skończycie, kiedy wszystkie kredki popracują na waszym obrazku.

9. Malowanie do muzyki na zadany lub dowolny temat. Przy dźwiękach muzyki (zróżnicowanych fragmentach utworów) dzieci malują: - dwiema kredkami w jednej ręce (każda w innym kolorze), - obiema rękami (w każdej kredka), - farbami - pędzlem, wacikiem, palcami.

10. Taniec części ciała. - Przy tanecznej muzyce dorosły prosi dzieci, żeby "tańczyły": tylko nosem, ustami, palcami, brzuchem, dłońmi, kolanami, językiem, łokciami, policzkami, na końcu całym ciałem.

11. Przedstaw się. Każdy uczestnik zabawy przy dźwiękach muzyki pokazuje jakiś gest, ruch, powtarzany przez pozostałych.

12. Zabawa z krzesłkami Sposoby siadania na krzesła np. jak oglądam telewizję, obieram ziemniaki, jestem znudzona, jestem królową na tronie itp.

13. Podglądanie os - Skradamy się a następnie odpędzamy od os.

Jak wynika z wyżej przedstawionych ćwiczeń, myślenie twórcze cechuje fantazja i pomysłowość. Zarówno rodzice jak i nauczyciele pamiętać powinni, iż jednym z ich najistotniejszych zadań jest uformowanie ludzi zdolnych tworzyć nowe rzeczy, zamiast po prostu powielać dzieła wcześniejszych pokoleń. Tylko dzięki realizacji tego celu będziemy mogli powiedzieć, że wspólnie zmierzamy ku lepszemu.

Bibliografia:

Fisher R., *Uczymy jak myśleć*, Warszawa 1999, WSiP

Fontana D., *Psychologia dla nauczycieli*, Warszawa 1998, Wydawnictwo Zysk i S-ka